

Nelleke Rookmaaker en Jan Vrusch

Testament en overlijden

18^e, geheel herziene druk, mei 2022

Copyright 2022 © Consumentenbond, Den Haag
Auteursrechten op tekst, tabellen en illustraties voorbehouden
Inlichtingen: Consumentenbond

Auteur oorspronkelijke editie: Nelleke Rookmaaker
Bewerking huidige editie: Jan Vrusch
Verder werkte mee: Ingrid Zuurmond (Consumentenbond)
Eindredactie: Dieneke Hengeveld, Else Meijer
Grafische verzorging: PUUR Publishers
Beeld omslag: Shutterstock

ISBN 978 905951 5079
NUR 822

Behoudens uitzonderingen door de wet gesteld, mag zonder schriftelijke toestemming van de rechthebbende op het auteursrecht c.q. de uitgever van deze uitgave, door de rechthebbende(n) gemachtigd namens hem op te treden, niets uit deze uitgave worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of anderszins, hetgeen ook van toepassing is op de gehele of gedeeltelijke bewerking. De uitgever is met uitsluiting van ieder ander gerechtigd de door derden verschuldigde vergoedingen voor kopiëren, als bedoeld in artikel 17 lid 2, Auteurswet 1912 en in het KB van 20 juni 1974 (Stb. 351) ex artikel 16B Auteurswet 1912, te innen en/of daartoe in en buiten rechte op te treden. Hoewel de gegevens in dit boek met grote zorgvuldigheid zijn bijeengebracht, aanvaardt de uitgever geen aansprakelijkheid voor eventuele (zet)fouten of onvolledigheden. De uitgever heeft ernaar gestreefd de rechten van derden zo goed mogelijk te regelen; degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich tot de uitgever wenden.

Inhoud

Inleiding	11
Deel 1 Regelen vóór overlijden	13
1 Wettelijk erfrecht	15
1.1 Wie erven volgens de wet?	16
1.1a Wie krijgt de erfenis?.....	16
1.1b Hoe groot is ieders erfdeel?.....	17
1.1c Welke kinderen zijn erfgenaam?.....	17
1.1d Geen echtgenoot of naaste familie?.....	18
1.1e Welke graad?.....	18
1.2 Wettelijke verdeling	19
1.2a Wilsrechten van kinderen.....	21
1.3 Wettelijke rechten	22
1.3a Legitieme portie van kinderen.....	23
1.3b Minimale rechten van de partner.....	24
1.3c Overige wettelijke rechten.....	25
1.4 Verschuldigde belasting	26
1.4a Partnervrijstelling bij nabestaandenuitkering.....	27
1.4b Gehuwden tellen samen.....	28
2 Testamentair erfrecht	29
2.1 Wie krijgt wat?	30
2.1a Alleenstaand of met latrelatie.....	30
2.1b Ongehuwd samenwonend.....	30
2.1c Kinderloos echtpaar.....	32
2.1d Samengesteld gezin.....	32
2.2 Testament maken	33
2.2a Wie mag een testament maken?.....	33
2.2b Hoe maak je een testament?.....	34
2.2c Wat kun je vastleggen in een codicil?.....	36

2.2d	Wat kost een testament?.....	37
2.2e	Kun je een testament herroepen of wijzigen?.....	39
2.3	Testament op basis van wettelijke verdeling.....	40
2.3a	Aanpassing 1: opeisbaarheidsgronden uitbreiden.....	40
2.3b	Aanpassing 2: rente berekenen over de vordering.....	42
2.3c	Aanpassing 3: wilsrechten op maat maken.....	44
2.3d	Aanpassing 4: stiefkinderen mee laten delen.....	45
2.4	Tweetrapstestament.....	45
2.4a	Wat is een tweetrapstestament?.....	45
2.4b	Verschillende toepassingen.....	46
2.5	Vruchtgebruiktestament.....	48
2.5a	Wat is een vruchtgebruiktestament?.....	48
2.5b	Toepassing door getrouwd stel met kinderen.....	49
2.5c	Belastingvoordeel.....	50
2.6	Flexibele testamentvormen.....	52
2.6a	Keuzelegaatstestament.....	52
2.6b	Menutestament.....	54
2.6c	Quasiwettelijke verdeling.....	55
2.7	Overige testamentvormen.....	56
2.7a	Ondernemerstestament.....	56
2.7b	Testament met ouderlijke boedelverdeling.....	56
2.7c	(Super)turbotestament.....	56
2.7d	Levenstestament.....	56
2.8	Clausules.....	57
2.8a	Uitsluitingsclausule.....	58
2.8b	Plaatsvervullingsclausule.....	60
2.8c	Inbrengclausule.....	61
2.8d	Wilsrechtenclausule.....	62
2.8e	Ontervingsclausule.....	62
2.8f	Voogdijclausule.....	64
2.8g	Bewindvoerdersclausule.....	65
2.8h	Echtscheidingsclausule.....	66
2.8i	Echtscheidingstweetrap.....	66
2.8j	'Ik opa/oma'-clausule.....	66
2.8k	30-dagenclausule.....	68
2.8l	Voorwaardelijke making.....	69
2.9	Executeur.....	71
2.9a	Benoeming.....	71
2.9b	Taken, rechten en plichten.....	72

3	Voorschot op de erfenis	75
3.1	Schenken aan de kinderen	77
3.1a	Tarief en vrijstellingen	77
3.1b	Schenken op papier	83
3.1c	Alternatieven voor schenken voor een woning	86
3.2	Schenken aan anderen	87
3.3	Schenken aan goede doelen	88
3.3a	Vrijstelling schenk- en erfbelasting	88
3.3b	Aftrekpost inkomstenbelasting	88
3.3c	Recente ontwikkelingen	89
3.4	Planning via huwelijkse voorwaarden	91
4	Nabestaanden goed achterlaten	93
4.1	Persoonlijk memorandum	94
4.1a	Voorzichtig met wachtwoorden	95
4.2	Digitale nalatenschap	96
4.3	Uitvaartverzekering	97
4.3a	Drie soorten	97
4.3b	Premie	100
4.3c	Uitvaartverzekering en fiscus	101
4.3d	Wel of geen uitvaartverzekering?	103
4.3e	Twijfels over de polis	105
4.4	Medische wensen	106
4.4a	Wilsverklaringen over je levenseinde	106
4.4b	Orgaandonatie	108
4.4c	Lichaam schenken aan de wetenschap	109
Deel 2	Regelen ná een overlijden	111
5	De eerste dagen	113
5.1	Aangifte van het overlijden	114
5.1a	Verklaring van overlijden	114
5.1b	Akte van overlijden	114
5.2	Contact met een uitvaartondernemer	115
5.2a	Hoe te kiezen?	116
5.3	Wensen van de overledene respecteren	117
5.3a	Aanwijzingen in (levens)testament of codicil	117
5.4	Afspraken met de uitvaartondernemer	118
5.4a	Wie doet wat?	118
5.4b	Afspraken vastleggen	119

5.5	Standaard uitvaart of anders?	120
5.6	Verzorging en opbaring	121
5.7	Kist	121
5.8	Kennisgeving van overlijden	122
	5.8a Rouwkaarten.....	122
	5.8b Rouwadvertentie.....	122
	5.8c E-mail en sociale media.....	123
5.9	Vervoer en rouwstoet	123
5.10	Bloemen	124
5.11	Afscheidsbijeenkomst	124
	5.11a Toespraken.....	125
	5.11b Muziek.....	125
	5.11c Beeld- en/of geluidsopnamen.....	125
	5.11d Condoleanceregister en bedankkaarten.....	126
	5.11e Programma, bidprentjes en in-memoriamboekjes.....	126
	5.11f Dragen van de kist.....	126
	5.11g Stilstaan bij de kist.....	127
	5.11h Enkele praktische punten.....	127
5.12	Kosten	127
	5.12a Niet genoeg geld voor de uitvaart?	129
5.13	Begrafenis	129
	5.13a Eigen graf	130
	5.13b Algemeen graf.....	131
	5.13c Natuurbegraafplaatsen.....	132
	5.13d Bovengronds begraven of bijzetten.....	133
	5.13e Steen.....	133
5.14	Crematie	134
	5.14a Asbestemming.....	135
5.15	Samenkomst na de uitvaart	136
5.16	Klachten over de uitvaart	138
	5.16a Klacht over de uitvaartondernemer.....	138
	5.16b Klacht over de uitvaartverzekering.....	138
6	Afwikkeling van een overlijden	141
6.1	Nalatenschap aanvaarden of verwerpen	142
	6.1a Zuiver aanvaarden.....	142
	6.1b Beneficiair aanvaarden.....	144
	6.1c Verwerpen.....	145
	6.1d Schuldig gebleven erfdelen.....	145
6.2	Verklaring van erfrecht	146

6.2a	Verklaring van executele.....	147
6.2b	Volmacht.....	147
6.3	Vereffening beneficiair aanvaarde nalatenschap.....	149
6.3a	Uitzonderingen.....	150
6.4	Instanties informeren.....	150
6.5	Banken.....	151
6.5a	Bankrekening op naam van de overledene.....	152
6.5b	En/of-rekening.....	153
6.5c	Spaar- en effectenrekeningen.....	154
6.5d	Bankkluis.....	155
6.6	Schuldeisers en kredietinstellingen.....	155
6.6a	Persoonlijke leningen en doorlopende kredieten.....	155
6.6b	Creditcard.....	155
6.6c	Hypothecaire schuld.....	156
6.6d	Studieschuld.....	157
6.7	Werkgever.....	157
6.8	Uitkeringsinstanties.....	158
6.8a	AOW.....	158
6.8b	Nabestaandenuitkering.....	159
6.8c	Bijstand.....	160
6.8d	Vervolgingssslachtoffers.....	161
6.9	Pensioenfonds of -verzekeraar.....	161
6.9a	Nabestaandenpensioen.....	161
6.9b	Wezenpensioen.....	162
6.10	Verzekeringen.....	163
6.10a	Schadeverzekeringen.....	163
6.10b	Levensverzekeringen.....	164
6.11	Huurwoning.....	165
6.11a	Rechten van de achterblijver.....	166
6.11b	Huurtoeslag.....	167
6.12	Lokale heffingen.....	168
6.12a	Afvalstoffenheffing.....	168
6.12b	Rioolheffing.....	169
6.12c	Zuiveringsheffing.....	169
6.13	Andere zaken.....	169
6.13a	Auto.....	169
6.13b	Abonnementen, (digitale) lidmaatschappen en sociale media....	170
6.13c	Post.....	171
6.13d	Huis leegmaken.....	171
6.13e	Voogdij kinderen.....	171

7	Afwikkeling van de nalatenschap	173
7.1	Waaruit bestaat de nalatenschap?	174
7.1a	Saldo van de nalatenschap	174
7.1b	Verschil nieuwe en bestaande huwelijken	176
7.2	Verdeling van de nalatenschap	176
7.3	Erfbelasting	179
7.3a	Aangifte doen	179
7.3b	Waarde van de nalatenschap vaststellen	181
7.3c	WOZ-waarde vaststellen	182
7.3d	Rente op onderbedelingsvorderingen	183
7.3e	Aanslag ontvangen	186
7.3f	Bezwaar, beroep en andere zaken	186
7.4	Afwikkeling inkomstenbelasting overledene	191
7.4a	Schulden en bezittingen	192
7.4b	Voorlopige aanslag	192
7.5	Belastingaangifte nabestaanden	193
7.5a	Partner	193
7.5b	Andere erfgenamen	195
7.5c	Toeslagen	196
	Voorbeeld persoonlijk memorandum	197
	Register	203

Inleiding

In dit boek staat overlijden centraal. Een beladen onderwerp waar we niet graag bij stilstaan. Toch overwinnen velen hun drempelvrees om hun dierbaren zo goed mogelijk achter te laten. Veelgehoorde redenen om een testament te maken zijn zorgen dat je partner financieel verzorgd achterblijft, zorgen dat stiefkinderen een deel van de erfenis krijgen, zelf beslissen wie wat erft en voorkomen dat er ruzie ontstaat. Dat en veel meer is mogelijk met een testament. Dit boek legt uit wat je in een testament kunt zetten, maar laat ook zien dat niets regelen in sommige situaties ook wel goed uitpakt. Soms gaat je bezit dan automatisch naar de erfgenamen die je toch al op het oog had. Of bespaar je bijvoorbeeld meer erfbelasting door schenkingen of een huwelijk dan met een testament. Als je een testament wilt laten maken door de notaris, kun je je met dit boek rustig voorbereiden.

Je kunt ook geconfronteerd worden met het overlijden van een ander. Bij het verlies van een naaste komt er emotioneel en praktisch veel op je af. Wat moet direct gebeuren en wat kan wachten?

Het boek valt dus uiteen in twee delen. De eerste vier hoofdstukken geven informatie over de financiële en praktische voorbereidingen die je kunt treffen voor als je zelf komt te overlijden. De laatste drie hoofdstukken geven aan wat er allemaal moet worden geregeld als een naaste overlijdt.

In beide situaties kan het andere deel ook handig zijn. Zo kun je bij het plannen van je eigen nalatenschap met je dierbaren bespreken of je wensen hebt voor je uitvaart. Als je ongeneeslijk ziek wordt en altijd de administratie voor je partner doet, wil je misschien met je partner vooruitkijken naar diens financiële situatie na je overlijden: kan hij of zij in het huurhuis blijven wonen, is er een nabestaandenpensioen, wat gebeurt er na het overlijden met het inkomen? Antwoorden op dergelijke vragen geven we in het tweede deel. Andersom kan het eerste deel nuttig zijn voor wie een naaste verliest. Er staat bijvoorbeeld in hoe je erachter komt of er een testament is en wie wat erft als er geen testament is.

De eerste twee hoofdstukken beschrijven het wettelijk en het testamentair erfrecht. Het wettelijk erfrecht is van toepassing als de overledene geen testament heeft opgemaakt. In sommige situaties is die wettelijke regeling zo gek niet, maar

soms slaat ze de plank volledig mis. Heb je specifieke wensen, dan zul je daarvoor bijna altijd een testament moeten laten maken. In hoofdstuk 2 bespreken we hoe je dat doet en welke mogelijkheden een testament biedt. We leggen eerst de uitgangspunten uit van de populairste testamentvormen. Daarna komt de gedetailleerde invulling van het testament aan bod. De notaris kan je testament helemaal op maat maken door er clausules (bepalingen) in op te nemen die precies bij je wensen passen.

Hoofdstuk 3 gaat over nalatenschapsplanning tijdens leven. Met schenkingen en het aangaan van een huwelijk (en opstellen en wijzigen van de huwelijkse voorwaarden) kun je de erfbelasting over je toekomstige nalatenschap flink inperken. Hoofdstuk 4 behandelt praktische zaken die je kunt regelen voor na je overlijden. Is het wel of niet raadzaam om een uitvaartverzekering af te sluiten? En wat kun je doen om je nabestaanden achter te laten met een goede administratie? Heb je medische wensen die je vast wilt leggen en bespreken met je dierbaren?

Hoofdstuk 5 bespreekt de meest spoedeisende zaken na het overlijden. Van de vaststelling van het overlijden tot en met de begrafenis of crematie. We beschrijven de onderdelen van de uitvaart en geven tips en inzicht in de kosten. Ten slotte lees je wat je kunt doen bij klachten over de uitvaartverzorger of -verzekering.

In hoofdstuk 6 staat waar je aan moet denken bij de administratieve afhandeling van een nalatenschap. Welke instanties moeten worden ingelicht en hoe kun je bij het saldo op de bankrekeningen? Wat zijn de gevolgen van het overlijden voor de achterblijvende partner? Het laatste hoofdstuk behandelt de juridische en fiscale afwikkeling van de nalatenschap. We gaan in op de (voorbereiding van de) verdeling van de erfenis, de aangifte erfbelasting en de aangifte inkomstenbelasting: namens de overledene en van iedereen die iets uit de erfenis krijgt.

Nelleke Rookmaaker is fiscaal jurist met een focus op estate planning. Bij de Consumentenbond was zij lange tijd werkzaam als redacteur-onderzoeker.

Jan Vrusch is jurist en fiscalist. Hij is docent bij de Specialisatie Opleiding Estate Planning van SDU Licent en schrijft regelmatig voor de Geldgids van de Consumentenbond.

Deel 1

**Regelen vóór
overlijden**

1

Wettelijk erfrecht

In dit hoofdstuk leggen we uit wie er wát van je erft als er geen testament is. Je kunt van deze wettelijke standaardprocedure afwijken door een testament te laten maken. Maar er zijn ook grenzen aan de vrijheid om zelf te beslissen waar je erfenis heen gaat. En welk deel van de nalatenschap gaat er eigenlijk naar de fiscus?

Als je geen testament maakt, vererft het vermogen na je overlijden op de manier die door de wet (het Burgerlijk Wetboek) is bepaald. Voor velen is dit een goede regeling. Als je getrouwd bent, stelt de wet de achterblijvende partner op de eerste plaats, daarna komen de kinderen. Als je niet getrouwd bent, erft de partner alleen als de overledene een testament heeft laten maken. Zonder testament erven kinderen of (andere) bloedverwanten.

Huwelijk = partnerschap

Waar we in dit boek spreken over 'getrouwd' of 'het huwelijk', bedoelen we daar ook steeds het geregistreerd partnerschap mee. In het verlengde daarvan bedoelen we met 'huwelijkse voorwaarden' steeds ook partnerschapsvoorwaarden, en met 'echtgenoot' steeds ook geregistreerd partner.

1.1 Wie erven volgens de wet?

Alleen bloedverwanten of een echtgenoot kunnen je wettelijk erfgenaam zijn, verder niemand. Dus ook ongehuwde samenwoners erven wettelijk niet van elkaar. Wil je toch iemand anders als erfgenaam benoemen, dan moet je een testament laten maken. Daarover lees je meer in hoofdstuk 2. In dit hoofdstuk beschrijven we wat er gebeurt als je niet zelf hebt gekozen wie er van je erft.

1.1a Wie krijgt de erfenis?

De wet noemt vier groepen van erfgenamen. Als in een groep – te beginnen bij de eerste groep – iemand wordt gevonden die (een afstammeling heeft die) nog leeft, zijn alle mensen die tot die groep behoren erfgenaam. Mensen uit de volgende groepen zijn dan geen erfgenaam.

- *Eerste groep*: kinderen en echtgenoot.
- *Tweede groep*: ouders, broers en zussen.
- *Derde groep*: grootouders.
- *Vierde groep*: overgrootouders.

Plaatsvervulling

- Als er een kind, broer, zus, grootouder of overgrootouder was die al is overleden voordat jijzelf overleed (vooroverlijden) en een of meer *kinderen* achterlaat, treden die kinderen in de plaats van de vooroverledene.
- Als hij of zij geen kinderen, maar wel *kleinkinderen* achterlaat, treden die in hun plaats.
- Zijn er ook geen kleinkinderen maar wel *achterkleinkinderen*, dan komen die aan bod.

Deze plaatsvervulling is ook van toepassing als een erfgenaam een erfenis verworpt omdat hij geen erfgenaam wil zijn. Ook dan komen de (klein)kinderen in de plaats van de oorspronkelijke erfgenaam.

1.1b Hoe groot is ieders erfdeel?

Gewoonlijk hebben alle wettelijke erfgenamen een even groot erfdeel. Op die regel zijn drie uitzonderingen:

- 1 *Nog levende ouders* krijgen ieder altijd minimaal een kwart. Als gelijk delen leidt tot een kleiner deel dan een kwart, krijgen zij toch een kwart en moeten de kinderen inleveren.
- 2 *Halfbroers en -zussen* erven de helft van wat broers en zussen erven.
- 3 *Plaatsvervullers* delen het deel dat aan hun (voor)ouder toekomt.

Verdeling erfenis tussen moeder en zonen

Laat iemand die geen testament heeft gemaakt vier broers en een moeder achter? Dan krijgt de moeder een kwart van de nalatenschap (25%) en de broers samen 75%, dus ieder 18,75% van de nalatenschap.

Verdeling erfenis tussen kinderen en kleinkinderen

Rob en Ans hebben drie kinderen (Cato, Cees en Adine) en zes kleinkinderen (van ieder kind twee). Helaas moet Ans meemaken dat haar man en haar dochter Adine haar komen te overlijden tijdens haar leven. Adine liet twee zoons achter. Als Ans overlijdt, zonder testament en met een nalatenschap ter waarde van €300.000, krijgen Cees en Cato ieder een erfdeel van €100.000. Beide zonen van Adine krijgen een erfdeel van €50.000.

Stel nu dat Cees al jaren geen contact meer met zijn moeder had en om principiële redenen niet van zijn moeder wil erven, dan vererft zijn deel door naar zijn twee kinderen, die dan ook elk € 50.000 erven als zij dat willen. Had Cees geen kinderen, dan erft Cato €150.000 en de zonen van Adine ieder €75.000.

1.1c Welke kinderen zijn erfgenaam?

Kinderen zijn erfgenamen van hun ouders. In eerste instantie wordt gekeken naar de familierechtelijke betrekking. Met de biologische moeder is er altijd automatisch een familierechtelijke betrekking. Het kind dat tijdens een huwelijk wordt geboren, heeft automatisch familierechtelijke betrekkingen met de beide ouders. Zijn de ouders samenwonend, dan moet de vader het kind erkennen of

een testament maken om het erfgenaam van hem te maken. Of hij ook de biologische vader is doet na erkenning niet ter zake. Een niet-erkend kind kan, na het overlijden van zijn biologische vader, wel om een gerechtelijke vaststelling van het vaderschap vragen. Als de rechter vaststelt dat de overledene inderdaad de biologische vader was, wordt het kind alsnog erfgenaam. Dit recht verjaart nooit, dus er kan een tijd na het afhandelen van de nalatenschap nog een claim komen waardoor een erfgenaam alsnog moet delen met een andere erfgenaam.

Stief-, pleeg- en adoptiekinderen

Stiefkinderen (kinderen van de partner) en stiefkleinkinderen zijn geen bloedverwanten van de stiefouder en erven daarom niet automatisch van hem/haar. Daarvoor is een testament nodig. Hetzelfde geldt voor pleegkinderen. Stiefkinderen kunnen bovendien via een testament in de wettelijke verdeling worden betrokken en hetzelfde worden behandeld als de eigen kinderen van de overledene. Dit geldt niet voor pleegkinderen.

Geadopteerde kinderen worden wel volledig gelijkgesteld met eigen kinderen en zijn daarmee automatisch erfgenaam.

Ouder = stiefouder

Waar we het in deze uitgave hebben over een 'langstlevende ouder' bedoelen we daar ook steeds de langstlevende stiefouder mee. Dat is degene waarmee de overleden ouder getrouwd was op het moment van overlijden. Of met wie hij een geregistreerd partnerschap was aangegaan. De stiefouder heeft geen bloedband met het kind.

1.1d Geen echtgenoot of naaste familie?

Bloedverwanten tot in de zesde graad kunnen erfgenaam zijn als er geen nauwere bloedverwanten zijn. Dat zijn bijvoorbeeld achterneven en -nichten. Vanwege de regels van plaatsvervulling kun je erfgenamen hebben die niet allemaal dezelfde graad verwantschap hebben. Als iemand overlijdt die geen bloedverwanten tot in de zesde graad (meer) heeft, vervalt de nalatenschap – als er geen testament is – aan de staat.

1.1e Welke graad?

Om te bepalen in welke graad je verwant bent, moet je terugrekenen naar een gezamenlijke 'voorvader'. Neem bijvoorbeeld je oom, de broer van je moeder.